

3. Пітель В. І. Незакінчені речення: проблема синтаксичного аналізу / В. І. Пітель // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 18. – Рівне: РДГУ, 2010. – С. 40-43.
4. Пітель В. Формально-синтаксична типологія незакінчених речень / В. Пітель // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. Вип. XV – XVIII. – Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – С. 111-115.
5. Пітель В. І. Функціонально-семантична структура незакінчених речень у сучасній українській мові: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / В. І. Пітель. – Івано-Франківськ, 2000. – 188 с.
6. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – 512 с.
7. Шиць А. А. Нечленовані речення в граматичній системі сучасної української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / А. А. Шиць. – Луцьк, 2015. – 19 с.
8. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : "Академія", 2004. – 408 с.

УДК 398.1-054

Фабрика-Процька Ольга Романівна

Кандидат мистецтвознавства, доцент

*Навчально-науковий Інститут мистецтв державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

ЕТНІЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ПРЯШВЩИНИ (СЛОВАЧЧИНА) КРИЗЬ ПРИЗМУ МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

У статті висвітлено окремі етапи історії русинів-українців Пряшівщини (Східної Словаччини). Розкрито питання етнічної ідентифікації та асиміляції. Розглянуто мистецьку діяльність як засіб збереження національних традицій, окреслено проблеми трансформації фольклору) етнографічної гілки українського народу в сучасний період на території Східної Словаччини. Через географічне розташування та складні історичні умови розвитку ця країна стала батьківщиною не лише словаків, але й представників інших народів, які прийнято називати етнічними групами чи національними меншинами.

Ключові слова: русини-українці, етнічна ідентифікація, фольклор, історія, мистецтво, фестиваль, асиміляція.

Збереження цінностей етнічного чи етнографічного характеру за умов інтеграційних процесів у світі є волевиявленням морально-етичної свободи будь-якого вільного етносу, який нормально функціонує. Тому питання збереження національної ідентичності, культурної самобутності, свободи самовираження нації стає особливо актуальним на сучасному етапі розвитку людської цивілізації. Політика злиття народів і культур безумовно завдала великої шкоди українській традиційній культурі. Нині локальні особливості регіонів трансформуються, що призводить до втрати самобутності, неповторності явищ культури етнографічних груп українців.

Словаччина – держава з багатонаціональним складом населення. Через географічне розташування та складні історичні умови розвитку ця країна стала батьківщиною не лише словаків, але й представників інших народів, які прийнято називати етнічними групами чи національними меншинами. Сприятливі умови для вивчення міжетнічних взаємозв'язків та етнічних процесів, які розвиваються, створює Східна Словаччина.

Як відомо, у Карпатському регіоні є три етнографічні групи українців – лемки, бойки, гуцули. Лемки жили по обидва схили Бескидів між ріками Сяном та Попрадом. Це автохтонні жителі Карпат. До лемків за етнографічними особливостями належать русини або в латинізованій формі рутени, які через різні історичні обставини опинилися на територіях різних держав Угорщини, Польщі, України, Словаччини, однак зберегли свою давню самоназву до сьогодні. Значна частина цих українців асимілювалася місцевим населенням. Так у Словаччині їх було близько 200 тисяч, нині залишилось близько 40 тис.; у Польщі під час депортації та операції «Вісла» русинів було примусово вивезено з рідних земель і розселено по всій країні. Тому визначити місця їхньої локалізації сьогодні важко. Можна констатувати приблизно

заселення русинами-українцями: в Словаччині – Пряшівщина (по с.Остурно), в Польщі – по Білу Вежу.

З глибокої давнини русини-українці Пряшівщини становили найзахіднішу групу українського народу. Після розпаду Австро-Угорщини як держави 1918р. «Угорська Русь» адміністративно була поділена на дві частини: Мукачівська єпархія (з осередком в Ужгороді) становила автономну область Чехо-Словацької республіки – Закарпатську Україну (офіційна назва «Підкарпатська Русь»); Пряшівська єпархія увійшла до складу Словаччини. І закарпатські і пряшівські русини-українці надалі становили одну закарпатську етнічну групу, яка однак внутрішньо не була сконсолідованою. Одні вважали себе русинами, інші – росіянами, ще інші – українцями. На Пряшівщині вже тоді посилювався процес словакізації, розпочатий ще за часів Угорщини.

Після першої світової війни закарпатська українська етнічна територія була приєднана до Чехословацької республіки, в рамках якої було створено політично-адміністративну одиницю під назвою Підкарпатська Русь, а згодом Карпатська Україна (1938-1939). Однак частина українського населення залишилася в межах Словаччини. У 1945 році Закарпатська Україна приєдналася до Радянського Союзу, а українська меншина в області Східної Словаччини проживає донині. Саме той факт, що східнославацькі українці ніколи не жили в єдиному спільному державному цілому зі своїм рідним народом, спричинив складні етнічні процеси.

Комплексні дослідження фольклорних надбань українського народу в усьому розмаїтті набувають в наш час першочергової ваги з огляду на потребу осмислення цілості та єдності національної культури. Музична народна творчість та фольклор стають предметом дедалі більшого вивчення.

Аналіз процесів становлення й розвитку традиційної культури етнографічних груп України та русинів-українців Східної Словаччини як невід'ємної частини загальнонаціональних музичних культур, їх асиміляційні та трансформаційні процеси – актуальне завдання сучасного етномузикознавства та культурології.

Мета дослідження – розгляд етапів історії фольклору русинів-українців та визначення внеску окремих дослідників і збирачів народної творчості; виявлення стильових ознак українсько-русинського музичного діалекту; аналіз процесів етнічної ідентифікації та асиміляції, які проходять в наш час на території Пряшівщини (Східна Словаччина) та ін.

Народна культура найзахіднішої гілки східних слов'ян була предметом зацікавлення українських, чеських, російських та інших дослідників. Усі вони вивчали її як складову частину закарпатської народної культури. Одними з перших хто досліджував фольклор Пряшівщини були громадський діяч і фольклорист Володимир Гнатюк (1871-1926) та діалектолог Іван Верхратський (1846-1919), мовознавець Іван Панькевич (1887-1958), якому належать перші звукові записи фольклору Пряшівщини, здійснені у 1929 та 1935 рр.

Вагоме місце у дослідженні музичного фольклору русинів-українців відіграли академік Філарет Колесса (1871-1947), історики Юліан Яворський (1873-1937), Олексій Петров (1859-1932), Петро Богатирьов (1893-1971), Всеволод Саханов (1850-1940), Євген Недзельський (1889-1961), Георгій Геровський (1886-1959) та інші. Встановлення етнографічного кордону між русинами і словаками досліджував професор Ян Гусек (1884-1973). Результатом його етнографічно-соціологічних досліджень є книга «Етнографічна границя між словаками та карпаторосами» доповнена картою.

У 1939 році внаслідок політичних подій Пряшівщину було приєднано до Словаччини але східна її частина (на схід від Снини) увійшла до Угорської корони. Справжній розвиток дослідження народно-пісенної культури русинів Східної Словаччини настав після другої світової війни. Якщо до війни всі видання про культуру даного регіону друкувалися поза Пряшевом, то після війни центром дослідження став Пряшів. Почали видаватись книги їх налічувалось до 100 найменувань. Не всі публікації досягали належного рівня, та все таки вони становили основу для подальших досліджень.

У 1951 році було засновано Культурний союз українських трудящих, спадкоємцем якого став Союз русинів-українців Чехо-Словаччини (1990). Дане Товариство спрямовує свою увагу

на розвиток народної художньої самодіяльності у зв'язку із щорічним Святком пісні і танцю українців Чехії і Словаччини. На потреби творчих колективів були спрямовані перші пісенні та інструментальні видання, зокрема збірники Ю.Костюка, Ю.Млинарича, Ю.Цимбори, де вміщено лемківські пісні поряд з загальноукраїнськими та російськими [3].

Антологією фольклору вважають книгу академіка Миколи Мушинки «З глибини віків» (1967), яка містить 300 пісень, 13 замовлянь, описи обрядів, 370 прислів'їв, 150 загадок та ін. Крім узагальнюючих статей вміщено коментарі про кожний жанр та ін. Узагальнюючий характер має його монографія «Народна культура південних лемків», у якій проаналізовано основні ділянки матеріальної культури русинів-лемків Пряшівщини. У 1968 р. він видав книгу під назвою «Фольклор Пряшівщини в працях українських та російських вчених і сучасний стан його дослідження». Відомими є книги М.Мушинки «Спільні і відмінні риси у фольклорі русинів Пряшівщини та Войоводини» (1971) та «Фольклорні видання українців Пряшівщини» (1979) та ін.

Важливе місце займає народна культура русинів-українців на сторінках чеських та словацьких журналів. Широко її використано у словацьких енциклопедичних виданнях. Матеріали про культуру і побут русинів з'являються і у загальноукраїнських виданнях у багатотомній серії «Українська народна творчість», антології «Українські народні пісні», збірнику «Словянське літературознавство і фольклористика», журналі «Народна творчість і етнографія» та багатьох ін. Записування і видання фольклору русинів-українців є не лише академічною справою в наш час. Сьогодні на Пряшівщині існує цілий ряд інституцій, при посередництві яких зібраний і виданий фольклор знову повертається до своїх носіїв і творців [3].

У стильових ознаках як лемківського так і русинського музичного діалекту виділяється дві групи діалектно-стильових відмінностей: орнаментальні та композиційно-структурні як специфічні риси усної словесності. До першої групи належать артикуляційний спосіб виголошення словесно-мовного тексту, який включає особливості звукоджерела (голосу, інструменту), агогічні особливості виконавця, носія інформації – трансфера. До другої – належать логіко-композиційні, що є базовою основою для орнаментальної надбудови. Всі вони в сумі є відображенням модусу мислення середовища і найкраще втілюються на прикладі порівняння різнотериторіальних варіантів однієї пісенної парадигми [1].

В сучасний період це населення, яке століттями становило одне ціле, розбито на групи: русинів, українців, лемків і словаків. Остання група постійно збільшується за рахунок двох перших. Якщо такий процес асиміляції набере ще більше обертів, то у майбутньому вони зовсім зникнуть із статистичних оглядів. Отже процес асиміляції русинів-українців призводить до втрати самобутньої говірки, культури та фольклору в цілому.

У процесах трансформації форм побутування народно-пісенної культури та обрядовості, а також взаємодії пісенної традиції і новаторчості, зокрема пов'язаної з впливом ословачення сучасної культури русинів-українців, виявлено, що: а) в місцеве русинське пісетворення вплітаються цілі образно-поетичні кліше взяті зі словацького фольклору; б) все що є особливим у змісті і формі як лемківського так і русинського фольклорів не відділяє їх від загального масиву традиційної музично-пісенної та усної словесності українського народу не виокремлює їх а навпаки доповнює збагачує цей масив неповторними елементами і рисами;

Самовдосконалюючись та пристосовуючись до нових форм побутування народно-пісенна культура русинів-українців Східної Словаччини в значній мірі у сучасному суспільному житті зберігає за собою функцію характерної складової мистецького процесу в наш час.

Широка мережа колективів народної художньої самодіяльності різних жанрів розвиваються при організаціях Союзу русинів-українців Чехії та Словаччини. Це фольклорні групи, ансамблі, дитячі колективи, які пропагують свою культуру у селах та містах як на території Словаччини, так і за межами. Кращі учасники цих свят, імпрез, конкурсів потрапляють на центральне свято культури русинів-українців, яке починаючи з 1954 року щороку відбувається у Свиднику. Це дводенний фестиваль, на якому бере участь понад 50 колективів, серед яких є гості із закордону. Щороку спішно проходять фольклорні фестивалі з

автентичним репертуаром фольклорних груп у Камйонці, а також фольклорний фестиваль сольного співу «Маковицька струна» у Бардієві. Такі мистецькі заходи стають важливим фактором культурної ідентифікації, створюючи можливості для відновлення забутих сторінок духовної скарбниці русинів інтегруючи в собі матеріальну та духовну культуру субетносу.

Таким чином, нами виявлено, що: у стильових ознаках русинського музичного діалекту виділяються дві групи діалектно-стильових відмінностей: орнаментальні та композиційно-структурні як специфічні риси усної словесності.

Розглядаючи культурні традиції русинів-українців Східної Словаччини, спостерігаємо не лише інновації, але й певним чином «генетичну безперервність», яка веде до оновлення фольклорних пластів, зокрема пісенних. Ці та інші аспекти вивчення музично-пісенної культури русинів-українців пов'язуються насамперед із питанням збереження локальних відмінностей у культурі етносів. Самовдосконалюючись та пристосовуючись до нових форм побутування народно-пісенна культура русинів-українців у сучасному суспільному житті зберігає за собою функцію характерної складової мистецького процесу.

На жаль, в наш час на території Словаччини лише частина населення декларує себе українцями. Більшість населення самоідентифікує себе етнонімами «руснаки», і навіть ті, які офіційно зголошуються до словацької приналежності. В українському етнічному середовищі Пряшівщини настали значні зміни етнокультурного профілю населення.

Послаблюються типові прикмети етнічності та поступової ідентичності цієї меншини з навколишнім словацьким народом. Розвиваються процеси асиміляції в культурному, суспільному та соціально-економічному середовищі українців. На жаль, тенденції прискорення асиміляції завжди були присутні в даній місцевості. « Ні мадяри, ні чехи, ні словаки не хотіли і нині не дуже хочуть визнавати закарпатських українців частиною вже сформованої української нації. Протягом століть переслідувалася мова, культура. Чужинці завжди чинили перешкоди, розділяли та протиставляли одні регіони української етнічної території іншим у назвах. Беззастережно трактували закарпатських українців як складову частину інших націй – угорців, росіян, словаків, поляків, а то й взагалі вважали їх екзотичними безіменними туземцями». Постійна приналежність українців Східної Словаччини до сусідніх держав спричинила етнорегіональну відмінність. В історії українців Пряшівщини завжди мали місце намагання прищепити їм чужу релігію, мову, культуру [2].

Таким чином, на сьогодні українське населення Пряшівщини поділяють на такі групи: а) національно свідомі; б) тих, які сприймають свою власну етноідентифікацію, але для своїх дітей вибирають елементи асиміляції (виховують в словацькому дусі, спілкуються з ними по-словацьки); в) тих, які ідентифікують себе так, як їм вигідно (мінливість в залежності від ситуацій); г) тих, які заради безпроблемного, спокійного життя свідомо вибирають собі та для своїх дітей шлях асиміляції; д) національно невизначені.

Список використаних джерел:

1. Грица С. Трансмисія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. Київ-Тернопіль: «Астон», 2002. 236 с.
2. Науковий збірник Музею українсько-руської культури у Свиднику. №22. М.Сополига та колектив. Пряшів, 2001. 502 с.
3. Чижмар І. Народні співанки музика і танці русинів Выходной Словакії. Свидник, 2009. 400 с.